

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ**

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Інструктивно-методичні матеріали для практичних занять

ЖИТОМИР – 2024

УДК 81.1(075.8)

ББК 81.0-924

*Рекомендовано вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 26 квітня 2024 р.)*

Рецензенти:

Тетяна ТИЩЕНКО – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Галина ГРИМАШЕВИЧ – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри української мови та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка

Антоніна ПЛЕЧКО – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету

Загальне мовознавство: інструктивно-методичні матеріали для практичних занять / Уклад. Н.М. Дяченко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 40 с.

У посібнику подано матеріали, які допоможуть студентам поглибити й практично закріпити теоретичний матеріал із курсу «Загальне мовознавство», зокрема запропоновано перелік тем і теоретичних питань до них, домашні завдання, тестові завдання, питання для самоконтролю, проблемні питання, теми рефератів, питання до екзамену, відомості про методи й засоби діагностики успішності навчання, список джерел. Посібник сприятиме систематизації знань, інтенсифікації самостійної роботи та розвиткові аналітичного мислення студентів.

Для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти філологічних спеціальностей. Інструктивно-методичні матеріали для практичних занять відповідають освітньо-професійній програмі «Українська мова і література, англійська мова в закладах освіти».

© Дяченко Н. М., 2024
© ЖДУ ім. І. Франка, 2024

ПЕРЕДМОВА

Курс загального мовознавства покликаний розширити, поглибити й узагальнити освітній рівень майбутніх філологів, адже він ознайомить здобувачів з основними лінгвістичними ідеями, напрямками й школами в сучасності та в історії людства, заглибить у класичну і сучасну лінгвістику, розширить знання про походження мови, її зв'язок із мисленням, психологією, мовленням, її основними властивостями й функціями, системною організацією, знаковим характером, історичним розвитком і формами існування, дозволить оволодіти методологією й відшліфувати методику лінгвістичного аналізу.

Освітня компонента «Загальне мовознавство» складається з трьох розділів:

- 1) історія лінгвістичних учень, або історія мовознавства;
- 2) теорія мови, або теоретичне мовознавство;
- 3) методи вивчення та опису мови, або методика мовознавства.

Метою викладання дисципліни «Загальне мовознавство» є поглиблення й узагальнення знань філологів з історії, теорії та методології мовознавства; усвідомлення наукового доробку найвідоміших постатей світової та вітчизняної лінгвістики на різних етапах розвитку мовознавства; підвищення професійного рівня лінгвістичної підготовки магістрантів; формування навичок комплексного лінгвістичного аналізу.

Основними **завданнями** курсу є:

- допомогти студентам зрозуміти й усвідомити основні етапи розвитку світової та вітчизняної мовознавчої думки; докладніше ознайомити магістрантів із найважливішими історичними періодами, школами, напрямками лінгвістичної науки, філософськими основами, актуальними ідеями й здобутками сучасного світового мовознавства; розширити знання філологів з актуальних питань психолінгвістики, соціолінгвістики, інтерлінгвістики, теоретичного і прикладного мовознавства, а також вивчити теоретичні положення, які не були висвітлені в попередніх курсах;

- сформулювати сучасні погляди на проблеми лінгвістики, спираючись на історію розвитку вітчизняного та європейського мовознавства; поглибити знання про методи та прийоми наукового дослідження мови;

- розвивати вміння й навички аналізувати та застосовувати основні положення лінгвістичних теорій та методи дослідження мови в практичній діяльності.

Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять з освітньої компоненти «Загальне мовознавство» містять плани занять, перелік джерел, необхідних для підготовки й роботи на таких заняттях, домашні завдання, тести, зразки варіантів модульної контрольної роботи, питання до екзамену.

ТЕМА: ВСТУП. ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1. Загальне мовознавство як наукова й навчальна дисципліна.
2. Мета, предмет і завдання історії мовознавства.
3. Історія мовознавства як розвиток лінгвістичної теорії, методології і методики лінгвістичного аналізу. Зумовленість історії розвитку мовознавства історією розвитку суспільства.
4. Періодизація історії лінгвістичних учень.
5. Донаукові уявлення про мову.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.

Щоб написати есе за темами практичних занять, **скористайтесь** такими **порадами**:

1. Свої міркування структуруйте у вигляді тріади, компонентами якої є вступ, основна частина та висновки.
2. Вступ присвячений постановці проблеми. Тут коротко опишіть, про що саме йтиметься в есе (основну ідею), чітко окресліть коло проблем (ключові аспекти цієї ідеї), вирішенню яких буде присвячена основна частина.
3. Основна частина вашого есе складатиметься зі стількох абзаців, скільки аспектів ви виділили в межах розглядової теми. Кожен абзац з них розкриває якийсь один аспект порушеної в есе проблеми.
4. Кожен абзац вашого есе повинен містити такі структурні елементи: вступне речення, далі кілька наступних для обґрунтування, предсталення фактів і надання пояснень, тобто в них бачимо розвиток цього аспекту ідеї й приклади, що ілюструють подані положення. У кінці абзацу бажано подати заключне речення, завдання якого – створити зв'язний перехід до наступного абзацу й аспекту.
5. Фінальна частина повинна містити висновки за всіма аспектами.

3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

4. На підставі поданого та інших визначень, запропонуйте власну дефініцію мови.

Мова – це динамічна система створюваних і відтворюваних мовними органами членороздільних звукових знаків для предметів і явищ фізичної та психічної дійсності та їх відображення у свідомості, а також правил сполучуваності цих знаків, – система, здатна виразити всю повноту людських знань та уявлень про світ (С.Семчинський).

ТЕМА: ОСНОВНІ ЕТАПИ Й ПЕРІОДИ ІСТОРІЇ МОВОЗНАВСТВА.

1. Класичні лінгвістичні школи:
  - 1.1 Мовознавство в Давній Індії.
  - 1.2 Давньокитайське мовознавство.
  - 1.3 Античне мовознавство (давньогрецьке та давньоримське).
  - 1.4 Давнє арабське мовознавство.
2. Європейське мовознавство епохи середньовіччя й Відродження.
3. Загальна раціональна граматики Пор-Рояля.
4. Українське мовознавство XI – XVIII ст.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: ЛІНГВІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ВІЛЬГЕЛЬМА ФОН ГУМБОЛЬДТА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МОВОЗНАВСТВА

1. В. фон Гумбольдт – основоположник загального мовознавства і філософії мови.
2. Основні положення теоретичної концепції Гумбольдта.
3. Учення В. фон Гумбольдта про «мову» й «дух».
4. Розв'язання В. фон Гумбольдтом проблеми «об'єктивна дійсність – мислення – мова».
5. «Мова як система» в концепції В. фон Гумбольдта.
6. Учення В. фон Гумбольдта про внутрішню форму мови.
7. Типологічні студії В. фон Гумбольдта. Учення про будову й вдосконалення мов.
8. Поширення ідеї Гумбольдта про „національність світогляду”, що лежить в основі розвитку мови (О. Потєбня, Л. Вайсгербер, Е. Сепір, Б. Уорф, Н. Хомський, Р. Кісь).
9. Загальна оцінка філософії мови В. фон Гумбольдта.
10. Гумбольдтіанство та неогумбольдтіанство.
11. Європейське неогумбольдтіанство.
12. Американське неогумбольдтіанство. Теорія мовної відносності Е. Сепіра – Б. Уорфа.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

1. Передумови виникнення порівняльно-історичного мовознавства. Основні етапи його розвитку: романтичний, натуралістичний, молодогораматичний.
2. Основоположники порівняльно-історичного мовознавства (Ф. Бопп, Р. Раск, Я. Грім та ін.).
3. Натуралістичний (біологічний) напрям у порівняльно-історичному мовознавстві. Лінгвістична концепція А. Шлейхера.
4. Молодограматизм. Учення молодогораматиків про фонетичні закони, про аналогії. Здобутки і вади молодогораматизму.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: КРИТИКА МОЛОДОГРАМАТИЗМУ

1. Школа «слів і речей».
2. Школа естетичного ідеалізму.
3. Неолінгвістика.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: ЛОГІЧНЕ І ПСИХОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

1. Г. Штейнталь – основоположник психологізму в науці про мову.
2. В. Вундт та його етнопсихологічна концепція.
3. О. Потебня – представник психологічного напрямку у славистиці.
Харківська лінгвістична школа.
4. Психологічний напрям кін. ХІХ–ХХ ст.

5. Логічний напрям у лінгвістиці.
6. Логіко-граматична школа середини ХІХ ст. (К. Беккер).

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: Ф. ДЕ СОССЮР – ОСНОВОПОЛОЖНИК СТРУКТУРАЛІЗМУ В МОВОЗНАВСТВІ.

1. Витоки лінгвістичних поглядів Ф. де Соссюра.
2. Антиномії як одиниці вивчення мови в концепції Фердинанда де Соссюра.
  - 2.1 Антиномія мови та мовлення .
  - 2.2 Антиномія синхронії та діакронії.
  - 2.3 Антиномія внутрішньої та зовнішньої лінгвістики.
2. Мовний знак і мовна значущість за Фердинандом де Соссюром.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.
4. Під час підготовки до заняття ознайомитися з працею Просяник О. П. Наукова концепція Ф. де Соссюра: досвід реінтерпретації. автореф. дис. доктора філол. наук зі спеціальності 10.02.15 «Загальне мовознавство». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця МОН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. Київ, 2018.

ТЕМА: СТРУКТУРАЛІЗМ

1. Соціологія мови.
2. Структуралізм: історичні й методологічні основи, спільні характеристики, напрямки та школи.
  - 2.1 Празька лінгвістична школа.
  - 2.2 Копенгагенська школа структуралістів (гloseматика). Л. Єльмслев.
  - 2.3 Американський структуралізм (дескриптивізм): Ф. Боас, Е. Сепір, Л. Блумфільд та ін.).

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: МОВОЗНАВСТВО ХХ СТ. І СУЧАСНЕ МОВОЗНАВСТВО

1. Генеративізм.
2. Когнітивна лінгвістика.
3. Функціональна лінгвістика.
4. Лінгвістика тексту.
5. Прескриптивна та дескриптивна лінгвістики.
6. Комунікативна лінгвістика.
7. Психолінгвістика.
8. Соціолінгвістика (див. тему «Мова і суспільство»).
9. Нейролінгвістика.
10. Школи і напрямки в сучасній лінгвоукраїністиці.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. Відповіді на подані питання будуйте за схемою:
  - а) історичні передумови;
  - б) філософські засади;
  - в) основи концепції;
  - Г) чільні представники;
  - д) головні праці.

2. Опрацюйте фрагмент статті О. Леути «Сучасна парадигма лінгвістики – проблеми й перспективи», уміщеної у виданні *Науковий часопис НПУ імені М. П Драгоманова*. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство). Випуск 4'2012. С. 11-15, і дайте відповідь на питання: які проблеми є в розвитку лінгвістики останніх десятиліть; хто з науковців дав визначення поняття «парадигма; »що таке наукова парадигма загалом і в лінгвістиці зокрема; якою є лінгвістика на межі віків; які новітні напрями й парадигми досліджень сформувалися в сучасному мовознавстві?

«У мовознавстві донедавна ще домінувала думка про лінійний характер розвитку лінгвістичної теорії. Протягом тривалого часу дослідники вважали, що лінгвістичні знання накопичуються шляхом поступового наближення до розуміння сутності мови традиційним шляхом: поповнення знань про мову відбувається за рахунок розширення емпіричної основи дослідження. Але з кінця минулого століття вчені остаточно прийшли до висновку, що розвиток мови не завжди прямолінійний, бо надзвичайно складними й різноплановими є її зв'язки з суспільством, мисленням, свідомістю, культурою, мораллю тощо. Аналіз

характеру цих зв'язків виявляє їх складну організацію, наявність не лише відмінностей, але й протиставлень. Накопичення таких протиставлень, як відомо з діалектики розвитку, спричиняє кардинальні зміни у науці. Т. Кун такі зміни назвав науковими революціями, а стани науки, що постійно змінюються – парадигмами. Під науковою парадигмою він розуміє „визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають модель поставлення проблем та їх вирішень” [3, с. 31]. У сучасній лінгвістиці наукова парадигма – це домінуюча на кожному етапі історії лінгвістичних учень система поглядів на мову, що визначає предмет і принципи мовознавчих досліджень відповідно до культурно-історичного і філософського контексту епохи.

Хоча історія розвитку мовознавчих учень фіксує величезну кількість різноманітних епох, шкіл, учень, підходів, можна виділити три наукові парадигми, які визначили основні етапи становлення світової лінгвістичної думки: лінгвістична компаративістика, структурно-системна, комунікативно-прагматична. Нині ми можемо спостерігати формування четвертої парадигми – дискурсивно-когнітивної.

Нині мовознавство є сформованою складною наукою, яка досягла високого ступеня розвитку і має визначні здобутки; воно не лише стало на рівень точних наук, але його розробки використовують інші, зокрема й точні науки.

Разом з тим, багато основоположних питань, таких, як предмет лінгвістики, методи дослідження залишаються відкритими й донині, не мають однозначного вирішення і стають предметом наукових дискусій. Такі дискусії, збагачуючись фактами нових наукових досліджень не лише мовознавчих, а й інтерлінгвістичних, є тим стимулом, що сприяє виробленню й удосконаленню лінгвістичної теорії.

Кінець ХХ – поч. ХХІ ст. у мовознавстві знаменний зародженням і бурхливим розвитком численних гібридних лінгвістичних дисциплін (психолінгвістики, нейролінгвістики, лінгвостатистики, психосемантики, комп'ютерної лінгвістики, когнітивної лінгвістики, біолінгвістики та ін.). За словами М. Алефіренка, це підтверджує істину, що „найсерйозніші відкриття можливі головним чином на перетині наук, де в периферійних зонах їхньої взаємодії ховаються від спостережуваного, емпіричного пізнання глибинні механізми мови і нерозгадані ще таємниці породження різноманітних мовленнєвих актів” [1, с.217]. За його образним висловленням це лінгвістичні кентаври з головою „homolingua”, тобто антропоцентричні утворення маргінального походження (лат. *margo* – край).

Саме такою є *прагматика*, яка належить до компетенції комунікативної лінгвістики, бо вивчення механізмів мовленнєвого впливу й аналіз відношень між мовцями та мовними знаками, які вони використовують, є облігаторним компонентом дослідження мови у дії. Лінгвістична прагматика вивчає мовні „правила поведінки”, тобто ряд моментів, пов'язаних з мовцем, слухачем і їхньою взаємодією у „мовних іграх”. За словами Л. Вітгенштейна, ”ми не просто говоримо, говорити – це значить „віддавати накази, просити, питати і відповідати, дякувати, проклинати, вітати, переказувати або просто базікати, висловлювати

припущення, відгадувати загадки, жартувати, перекладати та ін. – усе це тією ж мірою створює факти нашої природної історії, як їжа, прогулянка, ігри та ін.” [4, § 23-25].

Когнітивна лінгвістика (від англ. cognition – пізнання) – одна з новітніх галузей мовознавства, що вивчає мову як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, що формують у свідомості мовця певну інформаційну систему. Загальній меті когнітивної лінгвістики – виявленню специфіки формування ментальних структур і їхнього відображення в мові – дають матеріал сьогодні фактично всі мовознавчі напрями й методи: генеративна граматика і лексична семантика, функціоналізм і семасіологія (ономасіологія), психо- і соціолінгвістика, трансформаційні й дистрибутивні методика, нейролінгвістичні розробки, філософія мови тощо. Усе це засвідчує передусім інтегральний характер когнітивних досліджень, що зумовлює їхню масштабність і міждисциплінарність.

Учені зрозуміли, що продовжувати вивчати так звані поверхневі структури мови за допомогою традиційних лінгвістичних прийомів нині неефективно: функціональний, семантичний і композиційно-семантичний прийоми аналізу тексту досить переконливо продемонстрували як свої переваги, так й обмеженість у вирішенні проблем розуміння змісту тексту.

Наука на рубежі віків потребує нової парадигми, бо усі аспекти мовної структури не функціонують автономно, а, навпаки, фундаментальним чином залежать від механізмів реальної мовленнєвої діяльності і від когнітивних структур, які має індивід.

Окрім цього, мовознавці переконливо зрозуміли, що подальше використання прийомів класичних дефініцій не дасть змоги виявити нові грані природи й функціонування мови, оскільки мовні об'єкти за своєю природою не піддаються адекватному теоретико-кількісному моделюванню. Вони не можуть бути задані мінімальним набором необхідних і достатніх якостей, а континуально переходять один в одного. Однозначне їх розрізнення можливе лише на окремих екстремальних прототипових точках, а тому прагнення до абстрактної точності при дослідженні мовних об'єктів спричиняє їх невірне тлумачення.

Набагато важливішими за пошук класичних дефініцій виявляється встановлення системотворчих факторів мовної/мовленнєвої діяльності. При цьому вирішення питання про зв'язки між явищами різного рівня, про сумісність дискретності й неперервності в мовномисленнєвих процесах дає можливість відобразити лише частину проблеми. Набагато важливішим у цьому виявляється усвідомлення того, що цілісність системи не є простою сумою його складників, цілісність лише частково зумовлена якостями елементів.

Дослідження співвідношення змісту тексту з його ментальним наповненням, пошук смислової цілісності тексту, вивчення функцій тексту в межах мовленнєвої діяльності учасників комунікації дозволили психолінгвістиці упритул наблизитися

до проблеми репрезентації мовномисленнєвої діяльності індивіда в тексті, вербальної її об'єктивації.

Нині надзвичайно перспективними видаються ідеї, висунуті *синергетикою* (теорією спільної дії, теорією самоорганізації), яка має справу з відкритими нелінійними дисипативними системами живої і неживої природи.

В основі синергетичної парадигми в мовознавстві (від гр. *synergeia* – спільна дія, взаємодія) лежить кваліфікація мовної системи як складної, відкритої, нелінійної, еволюційної, що функціонує за рахунок взаємодії власних підсистем і взаємної детермінованості інших зовнішніх систем середовища (етносу, його культури, свідомості, соціуму) і перебуває у стані більшої чи меншої рівноваги (є нестійкою, нестабільною), маючи регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження цієї системи.

У ХХІ ст. особливої гостроти набула проблема аналізу мови у її реальному функціонуванні із застосуванням досягнень інших наук: логіки, математики, психології, кібернетики. Найважливішим завданням такого семіозису наук є створення автоматичних систем штучного інтелекту, які моделюють знання.

Комп'ютерна лінгвістика – один із напрямів прикладного мовознавства, головним завданням якого є максимальна формалізація мовознавчих досліджень. Завданням комп'ютерної лінгвістики спочатку було створення складних систем обслуговування комп'ютерів за допомогою мови, які роблять можливим безпосереднє спілкування людини з комп'ютером, автоматичну переробку, запам'ятовування, пошук і подачу інформації засобами мови. При цьому багато традиційних галузей мовознавства суттєво змінюють методику дослідження завдяки можливості побудови програм, що реконструюють альтернативні варіанти фонологічних і граматичних систем прамов; машинному визначенню часу розпаду споріднених мов за допомогою лексикостатистики; укладання машинних словників для величезних обсягів давніх писемних текстів; здійсненню допоміжних операцій для дешифрування давніх систем письма тощо.

Однією з найважливіших проблем комп'ютерної лінгвістики є моделювання природної мови. <...> Багато принципів організації природних мов взагалі не вписуються в систему конкретних однозначних досліджень, побудованих на засадах точних наук: це нечіткість, невиразність і дифузність значень мовних одиниць, динамічність мовної системи, образність номінації (насамперед метафоричність), неспівмірність обсягів словника й позначуваної ним інформації, величезні потенції в освоєнні нових знань, різноманітність функцій мови у суспільстві.

...До найважливіших напрямів цієї діяльності належать типологія штучних і природних мов, теорія розуміння тексту, теорія вербалізація комунікативних намірів, теорія комунікативних невдач, теорія семантичної еквівалентності повідомлень та ін. <...> головними проблемами, які останнім часом постали перед представниками комп'ютерної лінгвістики, є три: проблема розуміння, проблема знань і проблема комунікативних невдач [2, с.108].

Сучасна комп'ютерна лінгвістика характерна суттєвим розширенням номенклатури лінгвістичних процесів, серед яких автоматизовані інформаційно-пошукові, інформаційно-експертні; системи машинного перекладу; автоматичні словники різних типів, зокрема термінологічні бази даних; системи автоматичної компресії тексту, логіко-семантичні й гіпертекстові системи автоматичного реферування; навчальні лінгвістичні автомати багатофункціонального та вузькоспеціалізованого типів; редакційно-видавничі системи для корекції орфографії, граматики, стилю; системи автоматичної атрибуції та адаптації текстів; текстові мовленнєві експертні системи з природним мовним інтерфейсом і розвинутими компонентами пояснення й набуття знань; автоматизовані системи розуміння й синтезу зв'язного тексту; комп'ютерні лінгвістичні ігри; системи переведення мовленнєвих повідомлень у текст і навпаки; системи автоматичної транскрипції; системи розпізнавання голосу та ін.

Важливим магістральним напрямом сучасних лінгвістичних досліджень є *корпусна лінгвістика*, яка ґрунтується на використанні *корпусу*, тобто дуже значного за обсягом мовного матеріалу, вибраного з різних функціональних стилів і зведеного в комп'ютеризовану систему.

Національний корпус – це інформаційно-довідкова система, що базована на зібранні великих обсягів текстів в електронній формі, наприклад *SobuildBankofEnglish* нараховує близько 500 млн. слововживань. Корпусна лінгвістика дає можливість залучати до аналізу величезні обсяги матеріалу і цим дозволяє уникнути неправомірних висновків та узагальнень, випадкових фактів, які можуть спотворити реальну картину функціонування мовних одиниць усіх рівнів».

ТЕМА: ЛІНГВІСТИЧНІ ТЕОРІЇ ЯК РОЗДІЛ ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА

1. Лінгвістичні теорії як розділ загального мовознавства.
2. Сутність мови: її властивості та функції.
3. Традиційні погляди на проблему походження мови.
4. Сучасний стан проблеми походження мови.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.
4. Проаналізуйте висловлювання:

„Мовознавство вивчає мову, або людське мовлення, у всій її різноманітності. Але якщо ми звернемо увагу на те, що племінних і народних мов може бути кілька тисяч, а людського життя, навіть при найбільших здібностях, вистачає на

пізнання лише маленької частки цієї маси, то виявиться, що лінгвістика як завершена цілість є й залишиться назавжди лише недосяжним ідеалом. Жодна книга не може представити цілої системи мовознавства. Жодна людська голова не в змозі охопити всю масу фактів, які сюди відносяться. Кожен дослідник мови тримає у своїй голові лише уривок, лише невеликий уривок, лише невеликий уламок цілого, який дає йому змогу дійти до загального погляду на ціле й створити собі менш чи більш точну картину мовного життя взагалі” (І. Бодуен де Куртене).

ТЕМА: МОВОЗНАВСТВО І СЕМІОТИКА

1. Поняття про знак і знакову систему мови.
2. Типологія знаків.
3. Структура знака. Специфіка мовного знака.
4. Своєрідність мови як знакової системи. Знаковість і одиниці мови.
5. Мова і несловесні форми спілкування (паралінгвістика і паракінесика).

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.

2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.

3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

4. На підставі аналізу статті Чуланової Г. В., Старикової В. С. Білатеральні структури мовних знаків. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* Том 31 (70) № 4 Ч. 2 2020. С. 204-206. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_2/38.pdf

з'ясуйте: 1) з погляду яких теорій відбувається осмислення мовного знака, назвіть їхніх представників; 2) у чому головна відмінність мовного знака від знаків штучних побудов і семантичних систем; 3) у чому полягає специфіка акустичного образу; 4) сформулюйте особливості білатерального підходу до інтерпретації мовного знака?

ТЕМА: МОВА І МОВЛЕННЯ

Якщо мова – це знаряддя (засіб) спілкування, то мовлення є виробленим (сконструйованим) цим знаряддям видом спілкування; воно створюється за рахунок екстраполяції “старої” мови на нову дійсність.

В. Скалічка

1. Проблеми мови і мовлення в концепціях різних лінгвістів (з історії питання).
2. Сучасні уявлення про співвідношення мови і мовлення.
3. Основні ознаки мови і мовлення.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: МОВА І МИСЛЕННЯ

Мову можна порівняти з аркушем паперу. Думка – це його лицевий бік, а звук – зворотний, не можна розрізати лицевий бік, не розрізавши зворотного. Так і в мові не можна відділити ні думку від звука, ні звук від думки, цього можна досягнути лише шляхом абстракції.

Ф. де Соссюр

1. Проблема співвідношення мови і мислення. Психофізичні основи зв'язку мови і мислення.
2. Типи мислення у людини: поняттєве, технічне і образне.
3. Внутрішнє мовлення і мислення. Роль мови у процесі пізнання.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: МОВА І СУСПІЛЬСТВО

Мова утворилася в суспільстві. Вона виникла в той день, коли люди відчули потребу спілкування між собою... Мова як соціальне явище могла виникнути лише тоді, коли мозок людини був достатньо розвинений, щоб користуватися мовою.

Ж. Вандрієс

Мова існує лише постільки, поскільки є суспільство, і людські спільноти не могли б існувати без мови.

А. Мейє

1. Суспільна природа мови і мовної діяльності.
2. Мова як суспільно-історична норма. Літературна мова як основна норма.

3. Соціальні спільноти людей і соціальні та функційні типи мов.
4. Мова як найважливіша етнічна ознака. Мова, нація, держава й культура.
5. Соціолінгвістика та інтерлінгвістика.
- 6.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: СИСТЕМА І СТРУКТУРА МОВИ

1. Системний характер мови.
2. Парадигматичні, синтагматичні й ієрархічні відношення між мовними одиницями.
3. Структура мови. Основні й проміжні рівні мови.
4. Теорія ізоморфізму й ієрархії рівнів мови.
5. Своєрідність системності мови. Співвідношення системних і несистемних явищ у мові. Система і норма.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕМА: МЕТОДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Поняття про методи наукового дослідження. Вихідні прийоми наукового аналізу мовного матеріалу.
2. Описовий метод.
3. Порівняльно-історичний метод.
4. Метод лінгвістичної географії.
5. Зіставний метод.
6. Структурний метод.
7. Соціолінгвістичні і психолінгвістичні методи.
8. Математичні методи у мовознавстві.

МОЯ ЛІНГВІСТИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ:

1. На підставі опрацьованого матеріалу укладіть власний мінісловник з основних термінів з розглядуваної теми.
2. Свої роздуми з теми оформте у вигляді есе.
3. За бажанням представте матеріал з теми у вигляді ментальної карти.

ТЕСТИ

1. Засновником сучасного мовознавства вважають:

- А) Олександра Потебню;
- Б) Фердинанда де Соссюра;
- В) Вільгельма фон Гумбольдта.
- Г) А. Шлейхера

2. Автором граматики санскриту був:

- А) Платон;
- Б) Варрон;
- В) Паніні
- Г) Аристотель

3. Початок розвитку мовознавства як науки пов'язують із виникненням методу:

- А) описового;
- Б) зіставного;
- В) порівняльно-історичного
- Г) соціолінгвістичного
- Д) лінгвогеографічного

4. Мову вважають явищем:

- А) психічним;
- Б) суспільним;
- В) біологічним
- Г) синхронічним;

5. Представником психологічного напрямку в мовознавстві був:

- А) Фердинанд де Соссюр;
- Б) Олександр Потебня;
- В) Шарль Баллі
- Г) Махмуд Кашгарський

6. Основною функцією мови є:

- А) номінативна;
- Б) комунікативна;
- В) емотивна
- Г) інша відповідь
- Д) фатична

7. Система одиниць спілкування і правил їх функціонування – це:

- А) мовлення;
- Б) мислення;
- В) мова;
- Г) говоріння

8. Засіб спілкування в конкретному застосуванні – це:

- А) мова;
- Б) мовлення;
- В) мислення
- Г) інша відповідь
- Д) система мови

9. Пізнавальну функцію мови ще називають:

- А) когнітивною;
- Б) акумулятивною;
- В) метамовною
- Г) волюнтативною
- Д) експресивною

10. Відомі мовознавці Р. Раск, Ф. Бопп, Я. Грімм є основоположниками:

- А) зіставного методу;
- Б) порівняльно-історичного методу;
- В) структурного методу.
- Г) описового
- Д) лінгвогеографічного

11. Відповідно до теорії фюсей:

- А) назви предметам даються не довільно, а відповідно до їх природи;
- Б) назви зовсім не пов'язані з природою речей;
- В) мова виникла шляхом наслідування людиною звуків природи;
- Г) приємні на слух звуки входять до структури «приємних» слів, а неприємні

– навпаки

12. До мертвих мов належать:

- А) старослов'янська, латинська;
- Б) давньоруська, литовська;
- В) пруська, лужицька.
- Г) таджицька, гінді
- Д) кельтська, іспанська

13. Автором штучної мови есперанто був:

- А) Фердинанд де Соссюр;

- Б) А. Шлейхер;
- В) Л. Замменгоф
- Г) В. фон Гумбольдт
- Д) О. Потебня

14. Генеалогічна класифікація – це вивчення й групування мов світу на основі:

- А) подібності й відмінності будови мов, незалежно від спорідненості їх походження;
- Б) кількості мовців;
- В) на основі спільного походження від якоїсь прамови
- Г) інша відповідь
- Д) врахування території їх поширення

15. До південнослов'янських мов належать:

- А) українська, російська, білоруська;
- Б) чеська, словацька, польська, кашубська, полабська, лужицька, поморські діалекти;
- В) болгарська, македонська, сербська, хорватська, словенська
- Г) італійська, болгарська, македонська, сербська;

16. Сьогодні за типологічною класифікацією виділяють такі типи мов:

- А) аглютинативні, синтетичні, аналітичні;
- Б) кореневі, флективні, аглютинативні, полісинтетичні;
- В) ізолюючі, аглютинативні, нефлективні, флективні
- Г) індоєвропейські, тюркські, аглютинативні, кореневі;

17. Завершив розробку типологічної класифікації:

- А) А. Шлегель;
- Б) Ф. Шлегель;
- В) В. Гумбольдт.
- Г) А. Шлейхер

18. До аглютинативних мов належать:

- А) слов'янські;
- Б) тюркські;
- В) мови корінного населення Північної Америки
- Г) китайсько-тибетські

19. Елементи переможеної пришлої мови народу-завойовника в мові-переможниці місцевого населення – це:

- А) субстрат;
- Б) суперстрат;

- В) адстрат
- Г) денотат

20. Процес, за якого з декількох мов утворюється одна, називається:

- А) інтеграція;
- Б) диференціація;
- В) конвергенція
- Г) дивергенція

21. До обов'язкових ознак системи належать:

- А) множинність, організованість елементів;
- Б) організованість, цілісність, множинність елементів;
- В) цілісність, структурність елементів
- Г) інша відповідь
- Д) дискретність, множинність елементів

22. Наука, яка вивчає знакові системи, називається:

- А) семасіологія;
- Б) семантика;
- В) семіотика
- Г) ономастика
- Д) ономасіологія

23. Основних мовних рівнів є:

- А) 3;
- Б) 4;
- В) 5
- Г) 6

24. Мінімальна значуща одиниця мови – це:

- А) фонема;
- Б) морфема;
- В) лексема
- Г) речення

25. Дослідження мови в часі, протягом історичного розвитку:

- А) діяхронія;
- Б) синхронія;
- В) панхронія
- Г) ахронія

26. Галузями мовознавства є:

- А) фонетика, лексикологія, граматики;
- Б) фонетика, лексикологія, синтаксис;
- В) фонетика, морфологія, граматики
- Г) фонетика, лексикологія, морфологія

27. Наука, яка вивчає правила написання слів:

- А) графіка;
- Б) орфоепія;
- В) орфографія
- Г) пунктуація

28. Девиватологія – це друга назва:

- А) словотвору;
- Б) стилістики;
- В) морфеміки
- Г) ономастики

29. Два чи більше повнозначних слів, об'єднаних синтаксичним зв'язком становлять:

- А) висловлювання;
- Б) речення;
- В) словосполучення
- Г) текст

30. Розділ мовознавства, який вивчає природу, типи і функції наголосу:

- А) акцентологія;
- Б) фонологія;
- В) орфоепія
- Г) девиватологія

31. Розділ мовознавчої науки, що вивчає граматичну будову мови, називається:

- А) морфологія;
- Б) граматики;
- В) синтаксис
- Г) фоносемантика

32. Розділ граматики, що вивчає типи і структуру морфем, а також закономірності їх поєднання в словах, називається:

- А) морфеміка;
- Б) морфологія;
- В) синтаксис

Г) дериватологія

33. Основна одиниця мовного спілкування, що побудована за законами певної мови, характеризується завершеною інтонацією і виступає головним засобом формування та вираження думки, називається:

- А) словосполучення;
- Б) слово;
- В) речення
- Г) фразема

34. Слово в певній граматичній формі – це:

- А) лексема;
- Б) словоформа;
- В) морфема
- Г) синтагма

35. Єдність граматичного значення і засобів його вираження – це:

- А) граматична форма;
- Б) граматична категорія;
- В) граматичне значення
- Г) інша відповідь
- Д) немає правильної відповіді

36. Використання афіксів для вираження граматичного значення слова – це:

- А) внутрішня флексія;
- Б) суплетивізм;
- В) афіксація
- Г) редуплікація
- Д) зміна наголосу

37. Повторення слів або їх частин для передачі певних граматичних значень – це:

- А) суплетивізм;
- Б) редуплікація;
- В) трансфіксація
- Г) афіксація
- Д) внутрішня флексія

38. Утворення граматичних форм одного й того ж слова від різних коренів або від різних основ – це:

- А) словоскладання;
- Б) редуплікація;

- В) суплетивізм
- Г) інша відповідь
- Д) сингармонізм

39. До основних принципів виділення частин мови належать:

- А) фонетичний, морфологічний, лексичний;
- Б) семантичний, синтаксичний, морфологічний;
- В) словотвірний, морфологічний, семантичний
- Г) інша відповідь
- Д) синхронічний, діахронічний, комплексний

40. До аналітичних способів вираження граматичних значень належать:

- А) службові слова, інтонація, порядок слів;
- Б) редуплікація, афіксація, суплетивізм;
- В) порядок слів, редуплікація, службові слова
- Г) інша відповідь
- Д) порядок слів, зміна наголосу, суплетивізм

41. Наука, яка вивчає звуки мови, називається:

- А) фономорфологія;
- Б) фонетика;
- В) фонологія
- Г) інша відповідь
- Д) орфоепія

42. Звукову сторону конкретних мов досліджує:

- А) історична фонетика;
- Б) загальна фонетика;
- В) конкретна (часткова) фонетика
- Г) інша відповідь
- Д) описова фонетика

43. Забезпечує спілкування людини з комп'ютером...

- А) загальне мовознавство;
- Б) конкретне мовознавство;
- В) прикладне мовознавство
- Г) синхронічне мовознавство
- Д) зіставне мовознавство

44. Залишки елементів галльської мови у французькій мові – це...

- А) адстрат;
- Б) суперстрат;

- В) субстрат
- Г) інша відповідь

45. Хто вперше розмежував мову та мовлення:

- А) Ф. де Соссюр;
- Б) В. Гумбольдт;
- В) Платон.
- Г) М. Мюллер
- Д) А. Шлейхер

46. До основних шкіл структуралізму НЕ належить:

- А) глосематика
- Б) американський дескриптивізм
- В) Празька лінгвістична школа
- Г) "Школа слів і речей"
- Д) Лондонська лінгвістична школа.

47. Процес мовної еволюції, що полягає в зближенні різних діалектів і мов аж до їх злиття, це:

- А) дивергенція
- Б) диз'юнкція
- В) інтеграція
- Г) диференціація
- Д) кон'юнкція

48. Кого вважають основоположником натуралістичного напрямку у мовознавстві?

- А) К. Бругмана
- Б) В. Гумбольдта
- В) А. Шлейхера
- Г) Г. Штейнталя
- Д) Й. Гердера

49. Сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів – це

- А) граматична категорія
- Б) система мови
- В) мовний ярус
- Г) мовний рівень
- Д) структура

50. Хто написав першу граматику арабської мови?

- А) Фірузабді

- Б) Сібавейхі
- В) Сагані
- Г) Кашгарі
- Д) Авіценна

51. Який етап лінгвогеографічного дослідження названо неправильно?

- А) інтерпретація нанесеного на карту діалектного матеріалу
- Б) друкування укладених карт
- В) збір матеріалу (анкетний чи польовий)
- Г) складання питальника
- Д) картографування зібраного матеріалу

52) Назвіть мовознавця, який НЕ є представником Празької лінгвістичної школи:

- А) Вілем Матезіус
- Б) Богуміл Гавранек
- В) Микола Трубецькой
- Г) Роман Якобсон
- Д) Герман Пауль

53. "Аль-кітаб" у перекладі означає:

- А) вічне
- Б) книга
- В) камус
- Г) мовознавство
- Д) словник

54. У давньому мовознавстві виділяють чотири наукові традиції:

- А) давньоіндійську, давньокитайську, арабську, європейську
- Б) давньоіндійську, класичну, європейську, філософську
- В) давньоіндійську, давньокитайську, давньогрецьку, давньоримську
- Г) давньоіндійську, давньокитайську, класичну, арабську

55. Як називається опозиційний до молодогограматизму напрям, який трактував мову з позицій ідеалізму й естетизму

- А) неолінгвістика
- Б) ідеолінгвістика
- В) неомолодограматизм
- Г) етнолінгвістика

56. Де і в якому році була видана "Грамматика універсальна і раціональна":

- А) Париж – 1660

- Б) Женева – 1664
- В) Київ – 1661
- Г) Лейпциг – 1667

57. Засновник загального мовознавства:

- А) Аристотель
- Б) Автори «Універсальної національної граматики» Арно і Лансло
- В) В. фон Гумбольдт
- Г) О. Потебня
- Д) Паніні

58. Мовні універсалиї – це:

- А) слова універсального значення в будь-якій мові
- Б) службові слова в будь-якій мові
- В) певні властивості, притаманні всім мовам
- Г) математичні моделі мови

59. Філософський та александрійський періоди виокремлюють у мовознавстві:

- А) Давньої Індії
- Б) Китаю
- В) Давньої Греції
- Г) Київської Русі

60. Хто ввів термін «Ablaut»

- А) Ф. Бопп
- Б) Я. Грімм
- В) Аристотель
- Г) А. Шлегель

61. Відображення змісту повідомлення у вигляді малюнка або послідовності малюнків – це:

- А) фонографія;
- Б) піктографія;
- В) ідеографія.
- Г) графіті

62. Буквено-звукове письмо започаткували:

- А) греки;
- Б) фінікійці;
- В) Кирило і Мефодій.
- Г) китайці

63. Сучасні погляди вчених на природу мови зводяться до того, що мова це:

- А) біологічне явище;
- Б) психічне явище;
- В) соціальне (суспільне) явище;
- Г) соціальне явище з ознаками біологічного і психологічного;

64. До базових функцій мови належать:

- А) комунікативна, когнітивна, емотивна, метамовна;
- Б) комунікативна, когнітивна, емотивна, акумулятивна, номінативна;
- В) комунікативна, когнітивна, фатична, метамовна.
- Г) немає правильної відповіді

65. Мовна норма існує:

- А) у колективах, які спілкуються літературною мовою;
- Б) у будь-якому колективі;
- В) у колективах людей із вищою освітою
- Г) немає правильної відповіді

66. Властивостями норми є:

- А) фіксація в словниках, довідниках із культури мови, підручниках;
- Б) вибірковість, стійкість (усталеність, традиційність), обов'язковість;
- В) поширення на значній території.
- Г) немає правильної відповіді

67. Наука, яка вивчає проблеми, пов'язані із соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову й роль мови в житті суспільства називається:

- А) інтерлінгвістикою;
- Б) етнолінгвістикою;
- В) соціолінгвістикою
- Г) лінгвогеографією

68. Який тип мислення протікає в мовленнєвих формах:

- А) чуттєво-образне;
- Б) технічне;
- В) поняттєве
- Г) внутрішнє

69. Концепція, згідно з якою структура мови визначає структуру мислення і спосіб пізнання світу, має назву:

- А) теорія мовного релятивізму;

- Б) гіпотеза лінгвальної відносності (Сепіра-Уорфа);
- В) теорія В. Гумбольдта про “національність світогляду”
- Г) теорія тесей

70. Внутрішнє мовлення і мислення перебувають у таких співвідношеннях:

- А) внутрішнє мовлення не пов’язане з мисленням;
- Б) внутрішнє мовлення матеріально закріплює думку і є проміжною ланкою між мисленням і зовнішнім (звучним) мовленням;
- В) внутрішнє мовлення те саме, що думка
- Г) інша відповідь

71. Структура мовного знака:

- А) план вираження, план змісту;
- Б) план вираження;
- В) план змісту;
- Г) план вираження, план змісту, графічне зображення.

71. Одинична сполучуваність (згайнувати час); відсутність звукосполучення [цст] в українській мові – наведені приклади ілюструють тип відношень:

- А) парадигматичні;
- Б) ієрархічні;
- В) синтагматичні
- Г) діахронічні

72. Який рівень належать до основних:

- А) фонологічний;
- Б) морфонологічний;
- В) словотвірний;
- Г) фразеологічний;

73. Когнітивна лінгвістика – це

А) Галузь мовознавчих досліджень, об’єктом яких є правила побудови зв’язного тексту та його змістові категорії.

Б) Мовознавчий напрям, який розглядає функціонування мови як різновид пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структуру людської свідомості досліджує через мовні явища.

В) Напрямок сучасного мовознавства, який вивчає мовне спілкування, що складається з таких компонентів, як мовець, адресат, повідомлення, контекст, специфіка контакту та код (засоби) повідомлення.

Г) Розділ комунікативної лінгвістики, який досліджує жанри мовлення; напрям сучасного мовознавства.

Д) Сукупність шкіл і напрямів, які характеризуються переважною увагою до вивчення функціонування мови як засобу спілкування.

74. Лінгвістика тексту – це

А) Галузь мовознавчих досліджень, об'єктом яких є правила побудови зв'язного тексту та його змістові категорії.

Б) Мовознавчий напрям, який розглядає функціонування мови як різновид пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структуру людської свідомості досліджує через мовні явища.

В) Напрямок сучасного мовознавства, який вивчає мовне спілкування, що складається з таких компонентів, як мовець, адресат, повідомлення, контекст, специфіка контакту та код (засоби) повідомлення.

Г) Розділ комунікативної лінгвістики, який досліджує жанри мовлення; напрям сучасного мовознавства.

Д) Сукупність шкіл і напрямів, які характеризуються переважною увагою до вивчення функціонування мови як засобу спілкування.

75. Комунікативна лінгвістика – це

А) Галузь мовознавчих досліджень, об'єктом яких є правила побудови зв'язного тексту та його змістові категорії.

Б) Мовознавчий напрям, який розглядає функціонування мови як різновид пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структуру людської свідомості досліджує через мовні явища.

В) Напрямок сучасного мовознавства, який вивчає мовне спілкування, що складається з таких компонентів, як мовець, адресат, повідомлення, контекст, специфіка контакту та код (засоби) повідомлення.

Г) Розділ комунікативної лінгвістики, який досліджує жанри мовлення; напрям сучасного мовознавства.

Д) Сукупність шкіл і напрямів, які характеризуються переважною увагою до вивчення функціонування мови як засобу спілкування.

76. Молодограматиком НЕ був:

А) Карл Бругман

Б) Герман Остгоф

В) Бертольд Дельбрюк

Г) Август Шлейхер

Д) Герман Пауль

77. Інтерв'ю – це метод:

А) соціолінгвістики;

Б) психолінгвістики;

В) математичної лінгвістики;

Г) лінгвогеографії

78. Метод ізоглос належить до:

- А) соціолінгвістики;
- Б) психолінгвістики;
- В) математичної лінгвістики;
- Г) лінгвогеографії.

79. До одиниць мовлення належать:

- А) фонема, морф, лексема речення;
- Б) звук, морф, слово, висловлення;
- В) звук, морфема, лексема, речення;
- Г) фонема, морфема, лексема, висловлення.

80. Відношення знака до позначуваного об'єкта навколишньої дійсності називають:

- А) денотативним;
- Б) конотативним;
- В) синтагматичним;
- Г) прагматичним.

81. Учення про мову як знакову систему обґрунтував у своєму «Курсі загальної лінгвістики»:

- А) О. Потебня;
- Б) Ф. де Соссюр;
- В) А. Шлейхер
- Г) В. фон Гумбольдт

82. Який мовний знак виконує комунікативну функцію?

- А) звук;
- Б) слово;
- В) словосполучення;
- Г) речення.

83. Знайти зайву мову з ряду мов: українська, полабська, чеська, болгарська, угорська, хорватська, сербська.

- А) угорська;
- Б) хорватська;
- В) полабська
- Г) чеська
- Д) болгарська

84. Де була написана мовознавча праця “Восьмикнижжя” Паніні:

- А) у Давній Індії;
- Б) у Давній Греції;
- В) у Давньому Єгипті
- Г) у Китаї

85. Який рівень мови є найнижчим:

- А) морфологічний;
- Б) лексико-семантичний;
- В) фонологічний;
- Г) синтаксичний.

86. З якою наукою мовознавство утворює філологію:

- А) з літературознавством;
- Б) з філософією;
- В) з етнографією;
- Г) з соціологією.

87. Узагальнене й абстрактне відображення мозком людини явищ дійсності в поняттях, судженнях й умовиводах – це:

- А) уява;
- Б) світогляд;
- В) мислення;
- Г) сприйняття.

88. Яка мовна одиниця має лише план вираження:

- А) фонема;
- Б) морфема;
- В) речення;
- Г) лексема.

89. Відкриття законів, за якими розвивалися споріднені мови в минулому, – це мета:

- А) порівняльно-історичного методу;
- Б) зіставного методу;
- В) описового методу;
- Г) структурного методу.

90. “Покинути задушливі кузні, де куються праіндоєвропейські форми без урахування законів життя мови, і вийти на свіже повітря сучасних живих мов”. Із цим гаслом виступили:

- А) молодограматика

- Б) Е. Сепір та Б. Уорф
- В) неолінгвісти
- Г) представники натуралістичного напрямку

91. Яка одиниця мови є найменшою двосторонньою мовною одиницею:

- А) фонема;
- Б) морфема;
- В) слово;
- Г) речення.

92. Яка одиниця мови є знаком з погляду представників унілатеральної теорії: А) фонема;

- Б) морфема;
- В) слово;
- Г) всі одиниці мови.

93. Яка одиниця мови є знаком з погляду представників білатеральної теорії:

- А) фонема;
- Б) морфема;
- В) слово;
- Г) всі одиниці мови.

94. «Мова народу — його дух, а дух народу — його мова», — сказав:

- А) О. Потебня;
- Б) Ф. де Соссюр;
- В) А. Шляйхер
- Г) В. фон Гумбольдт

ПІДСУМКОВА МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА (ЗРАЗКИ)

ВАРІАНТ 1

1. ТЕОРЕТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Передумови виникнення порівняльно-історичного мовознавства.

2. ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1) О.О. Потебня – представник ...

А. Київської лінгвістичної школи;

Б. Празької лінгвістичної школи;

В. Харківської лінгвістичної школи.

2) Представниками якого лінгвістичного напрямку були Г. Пауль, А. Лескін, К. Бругман, Б. Дельбрюк?

А. молодограматичного;

Б. натуралістичного;

В. психологічного.

3) Яка із антиномій представлена в концепції Ф. де Соссюра?

А. об'єктивного та суб'єктивного;

Б. індивідуального та колективного;

В. мови і мовлення.

4) Кому із лінгвістів належать слова: «...мова народу є його дух, і дух народу є його мова...»?

А. Я. Грімму;

Б. В. фон Гумбольдту;

В. Ф. де Соссюру.

5) Укажіть, яку із ознак мовного знака вказано неправильно:

А. має ідеальний характер;

Б. не пов'язаний з позначуванним предметом причиновим зв'язком;

В. позначає щось, що знаходиться поза ним.

6) Семіотика – це наука...

А. про знакові системи в природі й суспільстві;

Б. про специфіку мовного знака.

7) У системі мови відношення ієрархії відображають

А. протиставлення одиниць;

Б. входження простих одиниць до складних, залежність одних одиниць від інших.

8) Який рівень є проміжним:

А. фонологічний;

Б. лексичний;

В. фонеморфологічний;

Г. синтаксичний.

9) У консонантних мовах переважають:

А. голосні звуки;

Б. приголосні звуки.

10) Традиційно частини мови виділяють за критеріями

А. синтаксичним і семантичним;

Б. морфологічним, синтаксичним, семантичним;

В. морфологічним і синтаксичним.

3. ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Дати визначення термінам: антиномія, фонема, структура мови.

ВАРІАНТ 2

1. ТЕОРЕТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Натуралізм у мовознавстві. Лінгвістична концепція А. Шлейхера.

2. ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1) Перший науковий метод, з яким пов'язане становлення мовознавства як науки:

А. описовий метод;

Б. метод дистрибутивного аналізу;

В. порівняльно-історичний метод;

Г. метод компонентного аналізу;

2) Опис мови як замкненої системи, що не залежить від зовнішніх факторів, характерний для:

А. психолінгвістики

Б. когнітивної лінгвістики

В. структуралізму

3) Семіотика – це наука...

А. про знакові системи в природі та суспільстві;

Б. про специфіку мовних знаків.

4) Основоположником якого напрямку в лінгвістиці є швейцарський мовознавець Ф. де Соссюр:

А. психологічного

Б. натуралістичного

В. молодогораматичного

Г. структуралізму

5) Які відношення спрямовані на впорядкованість елементів у межах одного класу чи одного рівня:

А. синтагматичні

Б. граматичні

В. парадигматичні

6) У типології мовних знаків морфема за ступенем семіотичної складності є:

А. мікрознаком

Б. знаком

В. незнаком

Г. напівзнаком

- 7) Міміка, жести, дорожні знаки – це
А. вербальні знаки;
Б. невербальні форми спілкування.
- 8) Яку одиницю не всі дослідники визнають мовним знаком:
А. слово.
Б. фонема.
В. речення
Г. морфема
- 9) Знаки, що передають якусь інформацію про предмет(явище) внаслідок умовного зв'язку з ним:
А. знаки-прикмети
Б. знаки-сигнали.
В. знаки-символи.
- 10) Основна функція мови:
А. регулятивна
Б. контактна
В. комунікативна
- 3. ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ**
Дати визначення термінам: рівнева будова мови, психолінгвістика, синтаксема.

ВАРІАНТ 3

1. ТЕОРЕТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Психологічний напрям у мовознавстві.

2. ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ

1) Визначте тип знака в наступному прикладі: морозний візерунок на вікні:

- А. знаки-прикмети
- Б. знаки-сигнали.
- В. знаки-символи.

2) Згідно з теорією мовної відносності ...

- А. кожній мові відповідає своя логіка мислення
- Б. розвиток мови визначається суспільством.

3) Кому належить знаменита цитата про суть мови: «Єдиним істинним об'єктом вивчення лінгвістики є мова, розглянута в самій собі і для себе»:

- А. А. Шлейхеру.
- Б. В. фон Гумбольдту.
- В. Л. Єльмслеу.
- Г. Ф. де Соссюру.

4) Найбільш рухливою підсистемою мови, що відбиває зміни в житті суспільства, є ...

- А. лексика
- Б. граматики

В. словотвір.

5) Літературна мова – це...

А. мова художньої літератури

Б. унормована форма мови

В. книжний варіант мови.

6) Чим зумовлюється соціальна диференціація мови?

А. наявністю територіальних діалектів;

Б. соціальною диференціацією суспільства;

В. мовними контактами.

7) Яке явище вказує на асиметричність мовного знака:

А. паронімія

Б. полісемія

В. антонімія

Г. оксюморон.

8) Який принцип не характерний для мови як знакової системи:

А. природність виникнення мови

Б. вторинність мови щодо інших знакових систем

В. універсальність виконуваних мовою функцій

Г. гетерогенність мовної системи

9) Наука, що вивчає зв'язок мови й суспільства:

А. соціолінгвістика

Б. психолінгвістика

В. теорія тексту

Г. лінгвокультурологія

10. Розділ семіотики, що вивчає відношення знаків до тих, хто їх використовує:

А. семантика

Б. синтактика

В. прагматика

Г. ономасіологія

3. ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Дати визначення термінам: етнолінгвістика, синтагматичні відношення, внутрішнє мовлення.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Загальне мовознавство: мета, предмет, завдання і місце курсу в системі лінгвістичних дисциплін.
2. Історія мовознавства як розвиток лінгвістичної теорії, методології і методики лінгвістичного аналізу. Зумовленість історії розвитку мовознавства історією розвитку суспільства. Основні етапи й періоди історії мовознавства.
3. Мовознавство в Стародавній Індії. Граматика Паніні.
4. Мовознавство періоду античності. Дискусія про природу назв.
5. Давньокитайське мовознавство.
6. Арабське мовознавство.
7. Європейське мовознавство епохи середньовіччя та доби Відродження.
8. Раціоналізм у мовознавстві. Граматика Пор-Рояля.
9. Українське мовознавство XI – XVIII ст.
10. Лінгвістичні погляди Вільгельма фон Гумбольдта. Філософія мови.
11. Основоположники порівняльно-історичного мовознавства (Ф. Бопп, Р. Раск, Я. Грімм та ін.).
12. Натуралізм у мовознавстві. Лінгвістична концепція А. Шлейхера.
13. Логіко-граматичний напрямок у мовознавстві XIX ст. (К. Беккер).
14. Психологічний напрямок у мовознавстві (Г. Штейнталь, В. Вундт та ін.).
15. Харківська лінгвістична школа (О. Потебня).
16. Молодограматизм. Учення молодогограматиків про фонетичні закони, про аналогії. Здобутки і вади молодогограматизму.
17. Лінгвістична концепція Ф. де Соссюра.
18. Структуралізм як провідний напрямок у мовознавстві XX ст.
19. Празька лінгвістична школа і функціональна лінгвістика.
20. Дескриптивна лінгвістика у США (Ф. Боас, Е. Сепір, Л. Блумфільд та ін.).
21. Глосематика (Л. Єльмслев).
22. Генеративізм.
23. Розвиток ідеї Гумбольдта про „національність світогляду”, що лежить в основі розвитку мови. Європейське неогумбольдтіанство.
24. Американське неогумбольдтіанство. Теорія мовної відносності Е. Сепіра – Б. Уорфа.
25. А. Кримський: загальнолінгвістичні погляди та внесок у розвиток українського мовознавства.
26. Л. Булаховський і розвиток українського мовознавства.
27. Мовознавча спадщина Ю. Шевельова.
28. Школи і напрямки в сучасній лінгвоукраїністиці.
29. Когнітивна лінгвістика.
30. Функціональна лінгвістика.
31. Лінгвістика тексту.
32. Комунікативна лінгвістика.

33. Психолінгвістика.
34. Соціолінгвістика та інтерлінгвістика.
35. Мовознавство і семіотика. Поняття про знак і знакову систему мови. Знаковість і одиниці мови.
36. Типологія знаків. Структура знака. Специфіка мовного знака.
37. Мова і несловесні форми спілкування (паралінгвістика і паракінесика).
38. Мова і мислення.
39. Проблеми мови і мовлення в концепціях різних лінгвістів.
40. Системний характер мови. Парадигматичні, синтагматичні й ієрархічні відношення між мовними одиницями.
41. Структура мови. Основні й проміжні рівні мови. Теорія ізоморфізму й ієрархії рівнів мови.
42. Система і норма. Мовна норма, її історичний характер.
43. Синхронія і діахронія. Зовнішні причини мовних змін. Внутрішні причини мовних змін. Темпи мовних змін. Питання про прогрес у розвитку мов. Взаємодія мов.
44. Мова і суспільство.
45. Теорії походження мови.
46. Мова як етнічна ознака. Мова, нація і держава.
47. Мова і культура.
48. Мовна ситуація та мовна політика як соціолінгвістичні категорії. Мовна політика та мовна ситуація в Україні.
49. Функції мови.
50. Штучні мови. Есперанто як найпоширеніша штучна мова.
51. Поняття про методи наукового дослідження. Вихідні прийоми наукового аналізу мовного матеріалу.
52. Описовий метод.
53. Порівняльно-історичний метод.
54. Метод лінгвістичної географії.
55. Зіставний метод.
56. Структурний метод.
57. Соціолінгвістичні і психолінгвістичні методи.
58. Математичні методи в мовознавстві.
59. Генеалогічна класифікація мов.
60. Типологічна класифікація мов.

Рекомендована література

Основна:

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : підручник. Київ, 2008. 240 с.
2. Бережняк В. М. Загальне мовознавство : хрестоматія. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 361 с.
3. Войцева О. А. Загальне мовознавство : навч.-метод. посіб. / О. А. Войцева, О. М. Новак, О. В. Яковлева. Одеса : Одес. нац. ун-т, 2022. 132 с.
4. Голубовська І.О., Корольов І.Р. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики : курс лекцій. Київ, 2011. 223 с.
5. Загальне мовознавство: навч.-метод. посібник / укладачі: О. А. Войцева, О. М. Новак, О. В. Яковлева. Одеса: ОНУ, 2022. 136 с.
6. Загнітко А. П. Мовознавство: загальне мовознавство. Вінниця : Твори, 2019. 118 с.
7. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник 3-є вид. Київ : Видавничий центр "Академія", 2010. 464 с.
8. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Київ : АТ "ОКО", 1996. 416 с.
9. Супрун Л. В. Загальне мовознавство. Практичні заняття, самостійна робота. Київ : Знання, 2012. 335 с.

Додаткова:

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ : Академія, 2011. 304 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2009. 376 с.
3. Види лінгвістичного аналізу в поясненнях та взірцях: матеріали до державної атестації: навчально-методичний посібник. [Електронний ресурс] / [кол. авт.; за заг. ред. Л. М. Марчук; літ. ред. З. С. Шевчук]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 147 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7504>
4. Вступ до прикладної лінгвістики : навч. посіб. / Л. А. Васенко. Харків : Підручник НТУ "ХП", 2014. 228 с.
5. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 283 с.
6. Дяченко Н. М. Вступ до мовознавства. Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Житомир, 2012.
7. Загальне мовознавство: навч.-метод. посібн. для студ. денн. і заочн. форм навч. ф-ту укр. філол. / уклад. З. І. Комарова. Умань: ФОП Жовтий, 2015. 100 с.
8. Загнітко А. П. Історія українського мовознавства в особах : наук.-навч.посібник. Донецьк : ДонНУ, 2006. Ч. 1. 184 с.
9. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії. Донецьк, 2012. URL: https://www.studmed.ru/view/zagntko-ap-suchasn-lingvstichn-teoryi_f83a9d0720a.html

10. Зеленько А. С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних учень. Аспекти, методи, прийоми та процедури вивчення мови. Луганськ : Альма-матер, 2002. 283 с.

11. Кириченко Г. С. Нариси загального мовознавства : навч. посібник: у 2 ч. / Г. С. Кириченко, С. В. Кириченко, А. П. Супрун; за ред. А. П. Супрун. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2008. Ч. I: Мова, її будова та функції в суспільстві. 2008. 168 с.

12. Леута О. Сучасна парадигма лінгвістики – проблеми й перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство)*. Випуск 4'2012. С. 10-15.

13. Мацько Л. І. Дискурсивний аналіз тексту. URL: www.ukrlit.vn.ua/article/1289.html

14. Мойсієнко В. М. Історична діалектологія української мови. Київ: ВЦ "Академія", 2016.

15. Просяник О. П. Наукова концепція Ф. де Соссюра: досвід реінтерпретації. автореф. дис. доктора філол. наук зі спеціальності 10.02.15 «Загальне мовознавство». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця МОН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. Київ, 2018.

16. Руда, Наталя. Лінгвістичні вчення доби античності. URL: <http://www.pinax.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/Stattia-Ruda-1.pdf>

17. Свідзинський А.В. Синергетична концепція культури. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Svidzynskyi_Anatolii/Synergetychna_kontseptsia_kultury.pdf

18. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

19. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Київ : АТ "ОКО", 1996. 416 с.

20. Ф. де Сосюр. Курс загальної лінгвістики. Київ, 1998.

21. Хомський Н. Роздуми про мову. Львів, 2000.

22. Adam Heinz. Dzieje językoznawstwa w zarysie. Warszawa, 1983. 517 s.

23. Bloomfield L. Language. Chicago: The University of Chicago Press, 2001. 580 p.

24. Chomsky N. Syntactic Structures. Berlin: Mouton, 2002. 120 p.

25. Saussure de F. Course in General Linguistics. Chicago and La Salle, Illinois: Open Court Publishing Company, 2000. 236 p.

Інтернет ресурси:

1. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка. URL: http://irbis.zu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe
2. Енциклопедія «Українська мова» . URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
3. Mova.info. Лінгвістичний портал. URL: www.mova.info
4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>